

בעולם הזה, לרפואה, לשלום, ולמזון (רש"י, ומהרש"א בדעתו). ויש מפרשים, שהתורה היא 'חיי עולם', מפני שהעסק בה נצרך לעצם קיום העולמות בכל רגע, ותפילה היא 'חיי שעה', מפני שנצרכת להוספת תיקון בעולמות בשעה הקבועה לה, ואם עבר זמנה אינה מועילה כלל (נפש החיים ד, כו).

קרי עליה רבי זירא מסייר אָנוּ נכו' - ש'גם' המסיר אזנו משמוע תורה מפני שרוצה להתפלל, תפילתו תועבה (מהרש"א). ודוקא אם תורתו אומנותו אסור להפסיק מתלמודו כדי להתפלל, אבל אם אין תורתו אומנותו, צריך להפסיק. ורבי ירמיה תורתו אומנותו, ולכן גער בו רבי זירא (ר"ף ורא"ש ע"פ הגמ' לקמן יא, א; תוס' ש"ד ה"ה כגון אנו, בפירוש ראשון). ועוד יש לפרש, שגער בו מפני שהייתה שהות ביום להתפלל לאחר שיסיים תלמודו (תוס' שם בפירוש שני).

הא דַּעְסְקִי וְאַתּוּ בְּדִינָא נכו' - להלכה, זמן התחלת דין: אם היו הדיינים עסוקים כבר בדינים אחרים, משיתחילו הבעלי דין לטעון, ואם לא, משיתעטפו הדיינים, ולמנהגו שאין הדיינים מתעטפים, משישבו על דעת לדון (שור"ע או"ח הל"ב, ב).

אי איכא דְּאִית לְיָה דִּינָא לְיַעוּל - ומכאן, שלדון דין, עדיף מתלמוד תורה, שאם לא כן, היה די להם באותם שיבואו מאלהים, לדון לפניהם, ולא היו מכריזים שמי שיש לו דין יבוא לפניהם (תוס' ד"ה א', וחתם סופר בדעתו).

כָּל דֵּינֵי שְׁדָן דִּין אִמְתָּ לְאִמְתּוֹ נכו' - שאם נראה לדיין שהדין מרומה [שמתוך דברי העדים נראה שזמעידיים שקר (רש"י שבועות ל, ב ד"ה שהוא)], לא די במה שדן 'אמת' לפי עדות העדים, אלא צריך לדון 'אמת לאמיתו', ולחתוך האמת לפי אמיתת הענין (תוס' ד"ה דין, ומהרש"א ב"ב ח, ב בדעתו; וכע"ז תוס' מגילה טו, ב ד"ה זה). ויש מפרשים, 'לאמיתו', שלא יטו את הדין (תוס' ב"ב שם ד"ה דין), או, שיזהר שלא לערב בפסק הדין את אהבתו לזכאי או שנאתו לחייב, שאז לא יהיה 'לאמיתו' (ב"י חו"מ א ד"ה וזהו).

כִּאִילוּ נַעֲשֶׂה שׁוֹמֵף לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית - שהרשעים שנוטלים ממון שלא כדין מחריבים את העולם, והדיין שלוקח הממון מידם ומחזירו לבעליו, מקיים את העולם כרצון הקב"ה שברא את העולם כדי שיתקיים, ונחשב בכך כשותף להקב"ה בבריאת העולם (טור חו"מ א).

עַד זְמַן סְעוּדָה שֶׁל תַּלְמִידֵי חַכְמִים, שְׁהוּא בִּשְׂעָה שִׁישִׁית - [כדלהלן בגמ'] (ר"ף ורא"ש). ויושבים בדין עד סוף שעה חמישית, כדי שישעודו בשישית (ב"י חו"מ ה"ה ד"ה זמן). ויש סוברים, שיושבים עד קרוב לסוף שעה שישיית, כדי שישעודו בתוך השעה השישית (ב"ח שם, בדעת הרמב"ם סנהדרין ג, א והטור שם). ■ להלכה, זמן ישיבת הדיינים בדין, מהבוקר עד סוף שעה חמישית (שור"ע חו"מ ה, ג). ויש אומרים, עד קרוב לסוף שעה שישיית (ב"ח שם; סמ"ע שם, י).

שְׁנֵי מַאֲכָל לֶסְטִים - ואף הם רעבתנים, אלא שנעורים כל הלילה וישנים שחרית שעה ראשונה, ואוכלים בשניה (רש"י פסחים יב, ב ד"ה לודים).

מִכָּאן וְאֵילָף כּוֹזֵק אֶבֶן לְחֶמֶת שֶׁל יֵין כְּדִי לְמַלְאוּתָהּ, שְׁאִינוּ מַעֲלָה אוּ מוֹרִיד, שְׁהָרִי כְּמוֹת הַיֵּין עֲצֻמוּ לֹא גְדֻלָּה, וְעַדִּיף הִיא שִׁימְלֵא אֶת הַחֶמֶת בֵּינָן, וְכך אֵכִילָה זֶה אֵינָה מוֹסִיפָה לוּ כַּח ע"פ רש"י בפירוש שני פ"ג א"א קנא א"א ג בדעתו, ושל"ה, הובא במג"א שם, ג). ועוד יש לפרש, שאכילה זו קשה לגוף, שאם נוהג כן תמיד, גופו נחלש (רש"י בפירוש ראשון, ושפת אמת בדעתו).

משום שְׁנֵאמַר הַכּוֹן לְקִרְיָתָהּ וְגו' - תירוץ זה אינו מיישב את קושיית הגמ' הראשונה 'טריחותא למיסר' וכו' (תוס' ד"ה טריחותא). ויש מפרשים, שבתירוץ זה מיושבת גם קושיית הגמ' הראשונה, שנלמד מ'הכון' שצריך לקשט בגדי יפה לתפילה, וכן לחגור חגורתו יפה, ולכן יש טורח בהסרת החגור (ריטב"א; פני יהושע).

ומכאן, שצריך לחגור באזור בשעת התפילה (תוס' שם). ובטעם הדבר יש שביארו, כדי שלא יהיה ליבו רואה את הערוה, ולטעם זה, בזמנו שלובשים מכנסים וחוגרים באבנט ואין הלב רואה את הערוה, אין צריך לחגור באזור (תוס' שם בשם מחזור ויטרי, וראה ב"ח צא בדעתו). ומכל מקום גם בזמן הזה מצוה לחגור באזור, משום 'הכון' ו'גו' (רא"ש).

■ להלכה, צריך לחגור בחגורה או באבנט בשעת התפילה משום 'הכון', ואפילו אם יש לו אבנט של מכנסים שמפסיק בין ליבו לערוה ואין ליבו רואה את הערוה [אבל קריאת שמע ושאר ברכות מותר אם אין ליבו רואה את הערוה] (שור"ע או"ח צא, ב ומשנ"ב שם, ה, ז). ובדיעבד, אם התפלל בלא חגורה, יצא. ויש אומרים, שמי שכל היום הולך בלי חגורה, גם בשעת התפילה אינו צריך לחגור, אלא שיש לו לחגור ממידת חסידות (משנ"ב שם, ד; וראה משנ"ב מהד' דרשו הע' 5, בטעם שרבים אינם נוהגים בזה).

רְמֵי פּוֹזְמָקִי וּמְצַלִּי - ומכאן שאין להתפלל יחף, מלבד ביום הכיפורים ותשעה באב שאסורים בנעילת הסנדל (תוס' ד"ה רמי). ויש סוברים, שבמקום שדרך לעמוד יחפים בפני הגדולים, כמו בארצות ערב, מותר להתפלל יחף (רמב"ם תפילה ה, ה ופס"מ בדעתו). ■ להלכה, לא יעמוד להתפלל ברגלים מגולות. ובמקום שדרך לעמוד כן בפני הגדולים, כגון בארצות החמות מאד, מותר (שור"ע או"ח צא, ה ומשנ"ב שם, ג). וכן אין להתפלל בגרביים בלבד, או במגפיים, במקום שאין הדרך לעמוד כך בפני הגדולים (ראה משנ"ב שם, יב, ומשנ"ב מהד' דרשו הע' 19).

וּפְכָר יְדִיה וּמְצַלִּי אִמָּר כְּעֶבְדָּא קָמִי מְרִיָּה - חובק ידיו באצבעותיו כאדם המצטער מאימת רבו, או מניח ידיו על ליבו כקשורים, ונותן ידו הימנית על השמאלית, ועומד כעבד לפני רבו, באימה ביראה ובפחד (ע"פ רש"י ורמב"ם תפלה ה, ד, ובדעת הרמב"ם ראה כס"מ ומעשה רקח שם, וב"ח צה, ג וט"ז שם, ג).

כִּי אֵיכָא שְׁלָמָא לְבִישׁ וּמִתְפַּסֵּי נכו' - ואף לא היה פוכר את ידיו (ב"ח או"ח צה, ג בדעת הרמב"ם תפלה ה, ד, ור"ל שלא היה חובק את ידיו באצבעותיו). ויש מפרשים, שרק במלבושו שינה את הנהגתו, אבל היה פוכר את ידיו (כס"מ שם בדעת הרמב"ם שם).

אָמַר הַכּוֹן לְקִרְיָתָהּ אֶלְקִיָּהּ וְשָׂאָל - ואף אופן זה הוא 'כעבדא קמי מריה', אלא שיש אופן של 'עבדא קמי מריה' של עת צרה, שאז לובש בגדים פשוטים שמראים צערו, ויש 'עבדא קמי מריה' של עת שלום, שלובש בגדי יקר ותפארת שמראים שמחתו כלפי אדונו (הידושי הגר"א). ■ להלכה, בשעת חרון אף, יש לחבק הידים בשעת התפילה, כעבד העומד לפני רבו. ובשעת שלום, יש להתקשט בבגדים נאים כדי להתפלל (רמ"א או"ח צא, ו), ולהניח ידיו על לבו, ולתת ידו הימנית על השמאלית כעבד לפני רבו (שור"ע או"ח צה, ג; וראה פ"ג שם משנ"ב ג), והכל כמנהג המקום בשעה שמדברים עם המלך (משנ"ב שם, ו).

מִנִּיחֵין תְּמֵי עוֹלָם וְעוֹסְקִים בְּחַיֵּי שְׂעָה - 'חיי עולם', זו תורה (רש"י), שזוכה בה בחיים לעולם [-לתמיד], הן בעולם הזה והן בעולם הבא (מהרש"א). ו'חיי שעה', זו תפילה, שצריכה לחיי שעה